

Правове регулювання необлікованих лісів та лісової рослинності, що не входить до лісового фонду

Зьорен Тімм

Лейпціг, грудень 2025

About the Project “Sustainable Forestry Implementation” (SFI)

The project "Promotion of multifunctional sustainable forest management planning and implementation in Ukraine" (SFI) is a project established within the framework of the Bilateral Cooperation Programme (BCP) of the Federal Ministry of Agriculture, Food and Regional Identity (BMLEH) with the Ministry of Economy, Environment and Agriculture of Ukraine (MEEA). It is a continuation of activities started in the forest sector within the German-Ukrainian Agriculture Policy Dialogue (APD) forestry component.

The Project is implemented based on an agreement between GFA Group, the general authorised executor of BMEL, and the State Forest Resources Agency of Ukraine (SFRA) since October 2021. On behalf of the GFA Group, the executing agencies - IAK Agrar Consulting GmbH and Unique land use GmbH and are in charge of the implementation jointly with the SFRA.

The project aims to support sustainable forest management in Ukraine and has a working focus on the results in the Forest Policy and National Forest Inventory.

Author

Soeren TIMM

Disclaimer

This paper is published with the assistance of SFI-Project but under the sole responsibility of the author. All contents, particularly views, findings, conclusions, suggestions or recommendations mentioned therein are those of the authors and do not necessarily reflect the views of the SFI-Project.

Contacts

Troitska Str. 22-24,
Irpin, Kyiv region
+38 (067) 964-77-02

Зміст

1. Резюме звіту НКЕ.....	3
2. Резюме.....	Error! Bookmark not defined.
3. Право власності на ліси та лісове законодавство в Німеччині та Баварії.....	5
4. Система лісового законодавства у Федеративній Республіці Німеччина.....	6
а. Правовий статус Федерального закону про ліси та лісового законодавства земель.....	6
б. Юридичне визначення лісу.....	6
с. Записи в реєстрі та правовий статус.....	7
д. Правовий статус форм власності на ліси.....	7
5. Розподіл форм власності на ліси в Німеччині та Баварії.....	9
а. Результати національної інвентаризації лісів 2022 року.....	9
б. Розподіл державної власності на ліси в Німеччині та Баварії....	10
6. Безхазяйне майно.....	Error! Bookmark not defined.
7. Bodenverwertungs- und -verwaltungs GmbH.....	13
8. Поводження з самозалісненими територіями, особливо на сільськогосподарських землях.....	14
а. Юридичні визначення.....	14
б. Правові наслідки природного лісозміни.....	14
9. Фінансова підтримка збереження та розширення лісів.....	16
10. Примітки щодо ініціатив ЄС.....	18
а. Регламент ЄС щодо вирубки лісів.....	18
б. Вуглецеві кредити.....	20
11. Висновок.....	21

1. Резюме звіту НКЕ

У звіті "Правовий статус самозаліснених земель" проаналізовано правове становище самозаліснених територій та незареєстрованих лісів в Україні. За даними звіту, близько 1,9 млн. га земель державної та комунальної власності мають природне лісовідновлення, що становить значний потенціал для розширення лісового фонду. Чинне законодавство (особливо Закон № 2321/2022) вперше дає визначення "самозаліснених територій", регулює їх облік та використання, але має значні прогалини: відсутні фінансові стимули для муніципалітетів та приватних власників для переведення цих територій до лісового фонду, а знищення таких лісів через сільськогосподарське використання або вирубку не запобігається в достатній мірі. Муніципалітети часто демонструють незацікавленість у визнанні цих територій лісовими, оскільки це призводить до втрат доходів і додаткових зобов'язань. Судова практика часто підтверджує бездіяльність муніципалітетів, що призводить до судових позовів та фінансових зобов'язань.

У європейському порівнянні такі країни, як Німеччина, Норвегія, Швеція та Фінляндія, показують, що поєднання чіткого законодавства, фінансових стимулів та гнучкого адміністрування сприяє лісовідновленню.

Тому у звіті рекомендується запровадити фінансову підтримку, чіткі правові норми щодо інвентаризації та використання лісів, а також пом'якшення відповідальності муніципалітетів в Україні, щоб забезпечити сталу інтеграцію самозаліснених територій до лісового фонду і, таким чином, краще досягти екологічних, кліматичних та економічних цілей.

2. Резюме

Лісове законодавство Німеччини регулюється Федеральним лісовим законом (Bundeswaldgesetz (BWaldG)) як рамковим законом з додатковими законами земель, такими як Баварський лісовий закон (Bayerisches Waldgesetz (BayWaldG)). Ліси юридично визначаються за фактичним рослинним покривом з лісовими рослинами, а не за кадастровими записами. BWaldG розрізняє три типи власності на ліси: державні ліси, муніципальні ліси та приватні ліси.

Німеччина має близько 11,5 мільйонів гектарів лісів, з яких 48% перебувають у приватній власності, 29% - у державній і 20% - у муніципальній власності. Ліси, що перебувають у приватній власності, є дуже фрагментованими і налічують близько двох мільйонів власників. Баварія має найбільшу площу лісів - 2,6 млн. га, і має вищу частку лісів у приватній власності (55,7%). Державними лісами в Баварії в основному управляє Bayerische Staatsforsten AöR.

Землі без власників виникають у Німеччині через відмову від права власності. Кількість лісових ділянок, від яких відмовляються від права власності, невелика. Права власності переходять до держави, якщо вона привласнює землю. В іншому випадку вона може відмовитися від привласнення або продати право на привласнення.

Природне лісовідновлення сільськогосподарських земель юридично призводить до створення лісу, якщо дотримані юридичні критерії, незалежно від кадастрової реєстрації. Розчищення або зміна землекористування вимагає офіційного дозволу, який враховує суспільні інтереси, такі як захист клімату та водних ресурсів.

Програми фінансування на рівні ЄС, федеральному рівні та на рівні земель сприяють сталому та стійкому до зміни клімату лісокористуванню та винагороджують за екологічні послуги. ЄС фінансує лісонасадження та відновлення лісів через Європейський сільськогосподарський фонд сільського розвитку (EAFRD). Німеччина сприяє наближенню до природи лісокористуванню та заходам зі збереження біорізноманіття, а Баварія запровадила нову програму цифрової підтримки

(WALDFÖPR 2025) у 2025 році, яка співфінансується з федеральних фондів.

Регламент ЄС щодо вирубки лісів (EUDR) забороняє торгівлю продукцією з територій, вирубаних після 2020 року, та встановлює суворі вимоги до документації, що є актуальним для України з точки зору експорту яловичини та сої. Регламент визначає ліси на основі фактичної рослинності, а не кадастрового статусу.

Самозаліснені території мають великий потенціал для розширення лісового покриву, що вимагає чітких правових визначень, регулювання прав власності та фінансових стимулів для власників. Ініціативи ЄС, спрямовані на боротьбу з вирубкою лісів та захист клімату, створюють додаткові вимоги та можливості, які мають бути враховані при подальшому розвитку лісової політики України.

Право власності на ліси та лісове законодавство в Німеччині та Баварії

Цей звіт МКЕ ґрунтується на звіті НКЕ і, таким чином, також коригує частину опису правового статусу самозаліснених територій у Німеччині. По-перше, представлено законодавчу базу лісового права в Німеччині та землі Баварія. На додаток до правового статусу Федерального закону про ліси та лісових законів земель, а також юридичного визначення лісу, також перераховані правові зобов'язання для окремих типів власності на ліси.

В іншому розділі представлено розподіл лісів за формами власності лісів в Німеччині та у Федеральній землі Баварія. Після цього наводяться пояснення щодо земель без власника та компанії Bodenverwertungs- und -verwaltungs GmbH (Land Utilisation and Management Company), що є особливістю східної Німеччини.

Далі у звіті розглядаються правові наслідки розвитку лісів шляхом природного поновлення, особливо на сільськогосподарських землях. Також розглядаються державні програми фінансування, спрямовані на збереження та розширення лісів на рівні ЄС, Німеччини та Баварії.

Насамкінець, у звіті згадуються дві ініціативи ЄС - Регламент ЄС щодо вирубки лісів (EUDR) та Рамкова система сертифікації поглинання вуглецю (CRCF), які заслуговують на подальший розгляд у світлі українського звіту.

3. Система лісового законодавства у Федеративній Республіці Німеччина

а. Правовий статус Федерального закону про ліси та лісового законодавства земель

Федеральний закон про ліси (Bundeswaldgesetz (BWaldG))¹ був прийнятий на основі паралельної законодавчої компетенції федерального уряду відповідно до ст. 74 Основного закону Федеративної Республіки Німеччина (GG).

Федеральні землі мають право приймати закони у сфері паралельного законодавства за умови і в тій мірі, в якій федеральний уряд не здійснив свою законодавчу компетенцію на підставі закону (ч. 1 ст. 72 GG).

BWaldG є рамковим законом, який встановлює загальнонаціональні базові принципи, але надає штатам свободу дій у прийнятті власних нормативно-правових актів. Лісові закони земель можуть конкретизувати федеральні положення, встановлювати суворіші правила, регулювати додаткові специфічні для земель аспекти і, таким чином, враховувати регіональні особливості.

б. Правове визначення лісу

Відповідно до § 2 абз. 1 BWaldG, лісом є будь-яка земельна ділянка, засаджена лісовими рослинами. До лісу також належать суцільні або проріджені ділянки, лісові дороги, лісові просіки та галявини, лісові луки та інші території, що пов'язані з лісом та обслуговують його. Території з деревними насадженнями, які одночасно слугують для вирощування сільськогосподарських культур (агролісомеліорація), не є лісом відповідно до § 2 абз. 2 BWaldG. Невеликі ділянки в полі з групами дерев, рядами дерев або живоплотами також не є лісом.

Лісовий закон Баварії (BayWaldG)² також регламентує у ст. 2, що всі земельні ділянки, засаджені лісовими деревами, є лісом. Лісом також вважаються лісові дороги, просіки та інші подібні

¹ <https://www.gesetze-im-internet.de/bwaldg/index.html>

² <https://www.gesetze-bayern.de/Content/Document/BayWaldG>

території, що пов'язані з лісом та обслуговують його. Території, які не вважаються лісом, відповідно до ст. 2 абз. 4 BayWaldG включають ялинкові та декоративні плантації, плантації з короткою ротацією, розплідники, ділянки з групами дерев, рядами дерев або живоплотами, ділянки з лісовими деревами на кладовищах та невеликі ділянки з лісовими деревами, розташовані на забудованих територіях.

У Німеччині ліс юридично виникає завдяки лісорослинним характеристикам місцевості, а не через адміністративний акт, такий як реєстрація в поземельній книзі.

с. Записи в кадастрі та правовий статус

Поземельна книга та кадастрові карти є визначальними для цивільно-правових відносин власності. Фактичне використання в якості лісу не призводить до автоматичної зміни кадастрового запису. Для статусу лісу в публічно-правовому розумінні (BWaldG) вирішальним є не кадастровий запис, а фактичний стан території. Територія може бути записана як "сільськогосподарські угіддя" в кадастрі, але все ще бути лісом згідно з федеральним або земельним законодавством, якщо вона відповідає визначенню лісу. Як правило, немає обов'язку змінювати кадастровий запис.

Ст. 8 BayWaldG передбачає ведення лісового кадастру органами лісового господарства. Однак запис у ньому є декларативним, а не конститутивним. Статус лісу впливає з фактичних умов, а не з реєстрації.

Для сільськогосподарських субсидій вирішальне значення має реєстрація в Системі ідентифікації земельних ділянок (InVeKoS). Конфлікти можуть виникнути, якщо територія фактично є лісом, але все ще зареєстрована як сільськогосподарські угіддя для цілей надання субсидій. Для пояснення, § 2 абз. 2 п. 3 BWaldG встановлює правило дати рубки, згідно з яким такі території не є лісом, якщо на них продовжується сільськогосподарське використання.

d. Правовий статус форм власності на ліси

У § 3 BWaldG розрізняються три форми власності на ліси:

- **Державні ліси** (§ 3 абз. 1): ліси, що перебувають у виключній власності федерального уряду, земель або публічно-правових установ чи фондів.
- **Комунальні ліси** (§ 3 абз. 2): ліси, що перебувають у виключній власності муніципалітетів, об'єднань муніципалітетів, цільових об'єднань та інших публічно-правових корпорацій.
- **Приватний ліс** (§ 3 абз. 3): ліс, який не є ні державним, ні корпоративним (у тому числі церковний ліс).

На всі форми власності на ліси поширюються основні зобов'язання, передбачені BWaldG:

- **Збереження лісу** (§ 9 BWaldG): перепрофілювання лісу на інше використання (наприклад, сільське господарство) вимагає дозволу.
- Ведення **лісового господарства відповідно до правил** (§ 11 BWaldG): лісове господарство повинно здійснюватися належним чином і на засадах сталого розвитку. Суцільні або проріджені лісові насадження повинні бути відновлені протягом розумного періоду.
- **Право доступу** (§ 14 BWaldG): до лісу можна заходити з рекреаційною метою.

Більш конкретні положення видають землі у своїх законах про ліси. Наприклад, BayWaldG регулює в ст. 14 заходи належного ведення лісового господарства (див. § 11 BWaldG), такі як вибір видів дерев, придатних для відновлення лісу, збереження біорізноманіття та уникнення суцільних рубок. Ст. 15 BayWaldG встановлює граничний термін для лісовідновлення суцільно вирубаних ділянок - три роки (див. § 11 BWaldG).

BayWaldG також містить особливі вимоги до ведення лісового господарства для державних та комунальних лісів, які виходять за рамки належного ведення лісового господарства. Державні та комунальні ліси в особливій мірі слугують суспільному добробуту і повинні управлятися зразково. Цілі управління ними (ст. 18 та ст. 19 BayWaldG) включають

- Забезпечення та покращення захисних та рекреаційних функцій, а також біорізноманіття.
- Враховуючи охорону природи, управління ландшафтом, захист клімату та управління водними ресурсами.

- Збільшення виробництва деревини.
- Захист лісу від пошкоджень.

Управління державними лісами також слугує для оптимізації загальної вигоди від усіх функцій лісу.

Якщо власник лісу не виконує своїх зобов'язань, нижчестоящий орган лісового господарства може вжити необхідних заходів під загрозою примусового виконання. Заходи з управління та захисту можуть бути накладені на власників лісів лише в тому випадку, якщо вони можуть бути здійснені за економічно обґрунтованих та розумних умов (ст. 41 BayWaldG).

4. Розподіл форм власності на ліси в Німеччині та Баварії

а. Результати Національної інвентаризації лісів 2022

Четверта Національна інвентаризація лісів³ (проведена у 2021-2022 роках) зафіксувала стан лісів у Німеччині. Німеччина має 11,5 мільйонів гектарів лісової площі, що становить близько третини від загальної площі країни.

Розподіл лісів за типами власності виглядає наступним чином:

Тип власності	Частка площі	Площа (гектарів, приблизно)
Приватні ліси	48 %	5 500 000
Державні ліси	29 %	3 335 000
Муніципальний ліс	20 %	2 300 000
Федеральний ліс	3 %	345 000
Всього	100 %	11 500 000

Таблиця 1: Розподіл власності на ліси в Німеччині

Приватні ліси є дуже фрагментованими і налічують майже 2 мільйони власників. Середній розмір ділянки становить 3 га.

³ Bundesministerium für Landwirtschaft, Ernährung und Heimat (BMEL): Bundeswaldinventur 2022, <https://www.bundeswaldinventur.de>

Клас розміру	Частка власників	Частка площі
До 20 га (невеликі приватні ліси)	98 %	50 %
Понад 1.000 га (великий приватний ліс)	< 0,1 %	13 %

Таблиця 2: Класи приватних лісів за розміром

Близько 2,3 мільйона гектарів або 20 відсотків - це муніципальні ліси, які переважно належать муніципалітетам та містам і мають середній розмір 38 гектарів.

Баварія є найбагатшою на ліси федеральною землею Німеччини з 2,6 мільйонами гектарів .⁴

Тип власності	Частка площі	Площа (га, прибл.)
Приватний ліс	55,7 %	1 458 000
Державні ліси	29,8 %	780 000
Муніципальний ліс	12,5 %	327 000
Федеральний ліс	2 %	52 00
Всього	100 %	2 617 000

Таблиця 3: Розподіл власності на ліси в Баварії

Ліси Баварії на 55,7% перебувають у приватній власності, розподіленій між близько 700 000 власників лісів. Середній розмір ділянки становить близько 2 га.

в. Розподіл державної власності на ліси в Німеччині та Баварії

У Німеччині є 16 державних лісогосподарських підприємств: один федеральний лісогосподарський підрозділ Bundesanstalt für

⁴ Bayerisches Staatsministerium für Ernährung, Landwirtschaft, Forsten und Tourismus: Die Bundeswaldinventur 2022 für Bayern, <https://www.bundeswaldinventur.bayern.de/>

Immobilienaufgaben⁵ для федеральної власності на ліси та 15 лісогосподарських підприємств федеральних земель (всі землі, крім Бремена).

У Баварії державні ліси мають таку структуру: Bayerische Staatsforsten⁶ управляє більшою частиною державних лісів Баварії як установа публічного права (AöR) (загалом близько 808 000 гектарів, з яких близько 756 000 гектарів - ліси). Крім того, Національний парк "Баварський ліс" та Національний парк "Берхтесгаден", підпорядковані Міністерству навколишнього середовища та захисту прав споживачів Баварії⁷, охоплюють близько 36 000 гектарів лісів. Управління водного господарства здійснює нагляд за державними водами та пов'язаними з ними об'єктами, які можуть включати лісові території. У невеликій мірі ліси вздовж державних доріг підпадають під управління державного дорожнього будівництва.

⁵ <https://www.bundesimmobilien.de/bundesforst>

⁶ www.baysf.de

⁷ Bayerisches Staatsministerium für Umwelt und Verbraucherschutz: Nationalparke in Bayern, <https://www.stmuv.bayern.de>

5. Об'єкти без власника

У Німеччині земля може бути без власника, якщо попередній власник відмовляється від права власності відповідно до § 928 Німецького цивільного кодексу (Bürgerliches Gesetzbuch (BGB)⁸). Відповідно до § 928 абз. 1 BGB, право власності на нерухоме майно переходить від попереднього власника до нового власника. Згідно 1 BGB, відмовитися від права власності на нерухомість можна шляхом подання заяви про відмову до земельного кадастру та внесення запису про відмову до поземельної книги.

Поширеними причинами для відмови від права власності є

- Сильно зношена нерухомість.
- Надмірна заборгованість за успадковане майно.
- Сильне забруднення або засмічення.
- Економічна непридатність.

Повного загальнонаціонального реєстру майна без власника не існує, оскільки відсутній централізований облік. Деякі федеральні землі ведуть списки (наприклад, Саксонія-Ангальт⁹). Масштаби різняться залежно від регіону і стосуються переважно східної Німеччини.

Відповідно до § 928, абзац 2 BGB, право на привласнення залишеного майна належить казначейству землі, на території якої знаходиться майно. В основному держава має три варіанти:

1. Привласнення

Держава привласнює майно, якщо в цьому є суспільний інтерес (наприклад, для розвитку інфраструктури, охорони природи).

2. Відмова від привласнення

Держава відмовляється від права, дозволяючи третім особам привласнити майно.

3. Передача права на привласнення

Держава може продати право привласнення третім особам за певну плату.

⁸ <https://www.gesetze-im-internet.de/bgb/>

⁹ Landesbetrieb Bau- und Liegenschaftsmanagement Sachsen-Anhalt (BLSA): Liegenschaften - Grundstücksverkehr, <https://blsa.sachsen-anhalt.de/liegenschaften/portfoliomanagement/grundstuecksverkehr>

Важливо, щоб усі зареєстровані обтяження (борги, іпотека) залишилися. Новий власник бере на себе всі тягарі та зобов'язання, включаючи муніципальні платежі та громадські обтяження. Відповідальність за безпеку руху також переходить до нового власника.

Лісові ділянки без власника трапляються рідко, оскільки ліс, як правило, має економічну цінність. Якщо лісова власність стає без власника, то це часто пов'язано з незрозумілою спадщиною, економічно невігідними невеликими ділянками, надмірною заборгованістю через забруднення або лісами у віддалених чи важкодоступних районах.

6. Bodenverwertungs- und -verwaltungs GmbH

Bodenverwertungs- und -verwaltungs GmbH (BVVG) - це державна компанія Німеччини зі штаб-квартирою в Берліні. З 1992 року вона виконує законодавчі повноваження з приватизації раніше експропрійованих державних земель сільськогосподарського та лісгосподарського призначення у федеральних землях Бранденбург, Мекленбург-Передня Померанія, Саксонія, Саксонія-Ангальт і Тюрінгія.¹⁰

З 1992 року BVVG продала близько 598 000 гектарів лісів, переважно колишнім власникам або їхнім нащадкам, місцевим сільськогосподарським і лісгосподарським підприємствам та приватним покупцям на відкритих торгах.

Станом на кінець 2023 року земельний фонд BVVG становив близько 93 200 гектарів, у тому числі 89 000 гектарів сільськогосподарських та близько 4 200 гектарів лісових земель.¹¹

З моменту свого заснування в 1992 році BVVG безкоштовно передала східнонімецьким землям або фондам загалом 105 000 гектарів природоохоронних територій, у тому числі 65 000 гектарів лісових і сільськогосподарських угідь. Під охорону національної природної спадщини було передано 27 800 гектарів, і ще 25 500 гектарів мають бути передані.

¹⁰ BVVG Bodenverwertungs- und -verwaltungs GmbH: <https://www.bvvg.de>

¹¹ Bundesministerium für Landwirtschaft, Ernährung und Heimat (BMLEH): Verwaltung der ehemals volkseigenen land- und forstwirtschaftlichen Flächen in den ostdeutschen Bundesländern, <https://www.bmleh.de/DE/themen/landwirtschaft/flaechennutzung-und-bodenmarkt/verwaltung-flaechen-ostdeutschland.html>

3 листопада 2022 року приватизація земель, що залишилися, в основному завершилася. Більшість гектарів, що залишилися, доступні для оренди і мають бути передані в першу чергу підприємствам, які ведуть екологічне або стале господарювання. "Принципи землеустрою сільськогосподарських земель BVVG 2024 (FMG 2024)", узгоджені у квітні 2024 року, регулюють майбутню діяльність з оренди та (у виняткових випадках) продажу, зосереджуючи увагу на захисті клімату, видів та тварин.¹²

7. Поводження з самозалісненими територіями, особливо на сільськогосподарських землях

а. Юридичні визначення

Юридичне визначення лісу вже було представлено в Главі 3. b . Вирішальним фактором є те, що територія засаджена лісовими рослинами.

Не існує єдиного, всеохоплюючого правового визначення сільськогосподарських земель. Натомість, юридичне визначення впливає з різних законів (наприклад, аграрного, податкового, соціального, природоохоронного), що регулюють різні аспекти. Визначення залежить від контексту. Для цілей оподаткування - це професійний обробіток землі, для статистики - мінімальний операційний розмір (площа/тварини). Законодавство щодо сільськогосподарських субсидій передбачає реєстрацію площ у Системі ідентифікації земельних ділянок (InVeKoS), а законодавство ЄС вимагає сільськогосподарської діяльності для отримання прямих виплат в рамках Спільної аграрної політики (САП). Як правило, сільськогосподарські землі включають території, що використовуються для вирощування сільськогосподарської продукції, в тому числі рілля, пасовища, сади та виноградники.

б. Правові наслідки природного лісовідновлення

Природне лісовідновлення на сільськогосподарських землях, як правило, призводить до створення лісу в юридичному сенсі, якщо

¹² BVVG Bodenverwertungs- und -verwaltungs GmbH: Grundsätze für das Flächenmanagement 2024, <https://www.bvvg.de/Presse/Pressemitteilungen>

виконується визначення лісу в § 2 BWaldG. Закон не визначає, наскільки великою має бути площа, засаджена лісовими рослинами, хоча термін "земельна ділянка" передбачає певний розмір. Судова практика вважає, що ділянки площею від 0,04 га мають статус лісу (наприклад, Verwaltungsgericht Göttingen, Urt. v. 26.09.1996, Az.: 4 A 4350/94). Намір лісокористування не є обов'язковим для отримання статусу лісу.

Якщо територія юридично є лісом, вона може бути вирубана і переведена в інше використання (наприклад, під сільськогосподарські угіддя або під забудову) лише за наявності офіційного дозволу. Згідно з BWaldG, компетентний орган повинен оцінити, чи інтереси власника лісу переважають суспільні інтереси у збереженні лісу (особливо щодо клімату, води та рекреації)¹³. Державні лісові закони визначають умови надання дозволу на проведення суцільних рубок. Ст. 9 BayWaldG регулює правові вимоги щодо отримання дозволу, якщо немає вагомих причин проти цього (наприклад, певні функції лісу, такі як захисні лісові або природоохоронні заходи).

Таким чином, законне створення лісу шляхом природної сукцесії є відносно простим. Повернення до попереднього стану можливе лише після офіційної процедури. Це також стосується випадків, коли статус лісу на ділянці втрачено, наприклад, через активну вирубку дерев, оскільки в такому випадку виникають зобов'язання щодо лісовідновлення згідно із законодавством землі (див. розділ 3. с).

Екскурс: Штучне заліснення (тобто посадка або посів) раніше незаліснених земель вимагає дозволу (див. § 10 BWaldG та ст. 16 BayWaldG).

¹³ § 9 BWaldG

8. Фінансова підтримка збереження та розширення лісів

Державні програми фінансування лісів спрямовані на створення або перетворення змішаних лісів на стійкі до зміни клімату та збільшення винагороди за екологічні послуги. Основні програми на рівні ЄС, федеральному та баварському рівнях наведені нижче:

Європейський Союз (ЄС)

ЄС в основному встановлює рамки через Спільну аграрну політику (САП). Заходи у сфері лісового господарства майже повністю фінансуються через "другий компонент" САП.

- **Європейський сільськогосподарський фонд сільського розвитку (EAFRD)**

Джерело фінансування: Сільськогосподарський бюджет ЄС (кошти САП). Близько 90% фінансування ЄС на лісове господарство надходить через EAFRD до національних стратегічних планів.

Зміст: Підтримка лісонасаджень, відновлення пошкоджених лісів, інвестиції у стійкість до зміни клімату та біорізноманіття, підвищення конкурентоспроможності та сталого управління лісами.

Інші програми, які можуть бути використані лісовим господарством, включають програму LIFE (захист навколишнього середовища та клімату) та Horizon Europe (фінансування досліджень).

Німеччина

Федеральний уряд використовує такі інструменти, як участь у державних програмах та власні прями програми, спрямовані на винагороду за екосистемні послуги.

- **Спільне завдання «Поліпшення аграрної структури та захисту узбережжя»**

Джерело фінансування: Федеральний бюджет та кошти Фонду клімату та трансформації (KTF).

Зміст: Фінансування наближеного до природи ведення лісового господарства, включаючи перепрофілювання лісів, лісорозведення та лісовідновлення, лісову інфраструктуру та лісогосподарські об'єднання. Фінансування вимагає, щоб заходи,

перелічені в ГАК, були запропоновані для фінансування відповідною землею. Федеральний уряд зазвичай покриває 60% витрат, земля - 40%.

- **Програма фінансування "Кліматично адаптованого ведення лісового господарства"**

Джерело фінансування: Федеральні кошти

Зміст: Територіальне фінансування для власників лісів, які дотримуються суворих екологічних критеріїв протягом 10-20 років (наприклад, природний розвиток лісу на 5% площі, відсутність суцільних рубок).

- **Програма фінансування "Кліматично адаптоване ведення лісового господарства ПЛЮС"**

Джерело фінансування: Федеральний бюджет

Зміст: Додаткові стимули для збереження біорізноманіття, такі як залишення сухостою або створення оселищних дерев.

Баварія

У Баварії з 1 липня 2025 року набула чинності принципово оновлена програма фінансування лісового господарства.

- **Програма фінансування лісового господарства (WALDFÖPR 2025)**

Джерело фінансування: Державний бюджет Баварії, доповнений федеральними коштами ГАК.

Зміст: Фінансування лісовідновлення після стихійних лих, перетворення лісів шляхом посадки або посіву, природне відновлення лісів. Процедура подання заявок була оцифрована з липня 2025 року (подача заявок можлива лише в електронному вигляді).

Крім того, існують ще три програми фінансування лісового господарства, спрямовані на підтримку лісогосподарських об'єднань (FORSTZUSR), будівництво лісових доріг (FORSTWEGR) та природоохоронні заходи в лісах (VNPWald). З адміністративних причин кошти ЄС наразі не використовуються для баварських програм фінансування лісового господарства.

9. Примітки щодо ініціатив ЄС

а. Регламент ЄС щодо вирубки лісів

У звіті НКЕ на стор. 36 міститься важлива інформація про Регламент ЄС щодо вирубки лісів (EUDR; Регламент (ЄС) 2023/1115) та можливі наслідки для експорту сільськогосподарської продукції. Враховуючи чинне законодавство та практику в Україні щодо самозаліснення територій, це вимагає окремого розгляду положень Регламенту ЄС щодо вирубки лісів.

Регламент EUDR має на меті мінімізувати внесок ЄС у глобальну вирубку та деградацію лісів шляхом заборони продажу та експорту продукції, виробленої на територіях, вирубаних після 31 грудня 2020 року. Регламент встановлює правила щодо розміщення та надання на ринку ЄС, а також експорту з ЄС відповідних продуктів, що містять, згодуються або виготовляються з використанням відповідних сировинних товарів, а саме: великої рогатої худоби, какао, кави, пальмової олії, каучуку, сої та деревини.

Для забезпечення ланцюгів поставок, вільних від вирубки лісів, EUDR спирається на систему суворої комплексної перевірки та технічного моніторингу. Це включає в себе зобов'язання щодо геолокації та відстеження, багатоетапну комплексну перевірку та введення даних у цифрову систему відстеження. Комісія ЄС класифікує країни-виробники за трьома категоріями ризику (низький, стандартний, високий). Ця класифікація визначає етапи належної перевірки, які повинні здійснювати учасники ринку. Вона також встановлює квоти державного контролю. Порушення можуть призвести до суворих санкцій, включаючи штрафи до 4% річного обороту ЄС, конфіскацію товарів і тимчасові заборони на торгівлю.

Важливими в цьому контексті є визначення, наведені в EUDR (ст. 2 EUDR) :¹⁴

(3) "вирубка лісів" означає перетворення лісів на сільськогосподарські угіддя, незалежно від того, спричинене воно людиною чи ні;

(4) "ліс" означає земельну ділянку площею понад 0,5 гектара з деревами висотою понад 5 метрів та пологом понад 10%, або

¹⁴ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32023R1115>

деревами, здатними досягти цих значень *in situ*, за винятком земель, що перебувають переважно у сільськогосподарському або міському землекористуванні;

(5) "сільськогосподарське використання" означає використання землі для ведення сільського господарства, включаючи плантації та відведені сільськогосподарські угіддя, а також для вирощування худоби;

(6) "сільськогосподарські плантації" – це землі з деревними насадженнями в системах сільськогосподарського виробництва, таких як плантації фруктових дерев, плантації олійних пальм, оливкові сади та системи агролісомеліорації, де сільськогосподарські культури вирощуються під деревним покривом; включно з всіма плантаціями відповідних об'єктів, крім деревини; сільськогосподарські плантації виключаються з визначення "ліс";

(7) "деградація лісів" означає структурні зміни лісового покриву, що приймають форму перетворення

(a) пралісів або лісів, що природно відновлюються, у насадження лісів або інші лісисті землі; або

(b) пралісів у насадження лісів;

(8) "праліс" означає природно відновлюваний ліс з місцевих деревних порід, без чітко видимих ознак людської діяльності та екологічних процесів, що не зазнали значних порушень;

Відповідальність за продукцію, вироблену без вирубки лісів, лежить на виробниках, які розміщують на ринку сировину та продукцію, на які поширюється дія EUDR. Перевірка відсутності вирубки лісів повинна включати використання даних дистанційного зондування.

Визначення лісу в EUDR відповідає фактичним умовам, які можна перевірити за допомогою історичних супутникових знімків. Юридичний статус лісу в кадастрі не має значення для оцінки вирубки відповідно до законодавства EUDR. Якщо критерії лісу за EUDR виконуються на самозаліснених територіях, а потім ця територія знову використовується в сільському господарстві, розміщення сільськогосподарської сировини та продукції, що підлягає EUDR (в Україні - велика рогата худоба та соя), з цих територій на європейському ринку виключається. Деревина, заготовлена шляхом рубок, також не може бути розміщена на європейському ринку.

Примітка: Початок впровадження EUDR нещодавно було вдруге відкладено до 30 грудня 2026 року, а для мікро- та малих підприємств - до 30 червня 2027 року.

в. Вуглецеві кредити

Звіт НКЕ пропонує як можливий захід створення механізму вуглецевих кредитів. У зв'язку з цим відзначається поточний стан такої системи на рівні ЄС:

Європейський Союз досягнув прогресу у створенні вуглецевого землеробства (землекористування, що зберігає вуглець) та вуглецевих кредитів як стовпів європейської кліматичної політики. Мета полягає в тому, щоб відкрити нові джерела доходу для фермерів та лісівників для захисту клімату, одночасно запобігаючи "зеленому відмиванню" на ринку сертифікації. Очікується, що окрім державного сектору, фінансові установи, компанії з кліматичними цілями, які хочуть компенсувати свої неминучі викиди, та інвестори добровільного вуглецевого ринку візьмуть участь як фінансисти.

Найважливішою ініціативою є Рамкова система сертифікації викидів CO₂ (Carbon Removal Certification Framework - CRCF). Регламент (ЄС) 2024/3012¹⁵ був опублікований в Офіційному віснику 6 грудня 2024 року. У 2025 році були прийняті підзаконні акти, зокрема Імплементативний регламент Комісії (ЄС) 2025/2358 (грудень 2025 року)¹⁶, який встановлює мінімальні вимоги до систем сертифікації та управління ними.

CRCF - це добровільна система, що визначає загальноєвропейські критерії якості (додатковість, кількісна оцінка, постійність, сталість) для трьох сфер:

- **Вуглецеве землеробство:**
Такі заходи, як накопичення гумусу, зволоження торфовищ або лісонасадження.
- **Постійне видалення:**
технологічні рішення, такі як BECCS або DACCS.
- **Зберігання вуглецю в продуктах:**
наприклад, будівельні матеріали на основі деревини.

¹⁵ https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=OJ:L_202403012

¹⁶ https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=OJ:L_202502358

Перші сертифікати за стандартом CRCF очікуються у 2026 році, як тільки будуть доопрацьовані методи технічної оцінки для конкретних видів діяльності.

10. Висновок

Рекомендації звіту НКЕ однозначно підтримуються. Самозаліснені території, які розвиваються надзвичайно швидкими темпами, мають великий потенціал для збільшення площі лісів у країні. Однак для сталого збереження цих лісів потрібні чіткі правові визначення та процедури, а також прояснені структури власності та фінансові стимули для власників.

Ініціативи ЄС щодо зменшення глобальної вирубки лісів та захисту клімату створюють додаткові вимоги та можливості, які слід враховувати при подальшому розвитку лісової політики України.